

Рецензия

От проф. д-р Йоланда Зографова

По процедура – защита на дисертация с тема “Културното измерение индивидуализъм и колективизъм в Косово: изследване на ефектите от възрастта и образователната среда върху ценностната ориентация” за получаване на научна и образователна степен „доктор“ , Професионално направление 3.2. Психология, по научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“

Докторант Ереблир Кадриу

Представеният дисертационен труд на тема „Културното измерение индивидуализъм и колективизъм в Косово: изследване на ефектите от възрастта и образователната среда върху ценностната ориентация“ на Ереблир Кадриу предлага сериозен опит за изследване на базисни феномени на социалногрупово равнище каквито са ценностните ориентации. Значима е подобна постановка, доколкото обект на труда са многоаспектни психологически и социалногрупови феномени, а е и актуална тъй като отразява процеси, протичащи в съвременното Косово. На фона на твърде малко проучвания в тази проблемна сфера, дисертацията на Кадриу предоставя важен и интересен поглед на основа на емпирично изследване върху индивидуалистични и колективистични нагласи сред съвременните граждани на Косово. Както и дисертантът посочва, в една страна, която сравнително скоро преминава през тежки трансформации вследствие война и се насочва към нов и много различен път на обществено развитие, трябва да се очакват и промени в психиката на широки групи от населението. По тази причина темата е актуална и отговаря на реална необходимост от обширни нови бази от емпирични данни както отбелязва и Кадриу – „за динамиката на ценностната ориентация и културните измерения в новото независимо Косово“

Работата е структурирана в три основни части – теоретична, методологична и част, посветена на представяне на резултатите. Освен това трудът съдържа дискусия, заключение, научни приноси, литература от 282 източника и приложения.

В теоретичната част са разгледани основните теории и подходи в изследователското поле на ценностите. Представени са аналитично и последователно идеите на Шварц и на Рокич като едни от най-използваните и цитирани концепции. Разглеждайки концепцията на Шварц за ценностите като убеждения е подчертан и централния момент за връзката им с прагматичното прилагане чрез действията на хората. Друг също класически вече подход е този на Милтън Рокич, отдавна възприет при много подобни изследвания особено по отношение на определените основни типове ценности – терминални и инструментални. И действително както отбелязва Кадриу някои от постановките на Рокич върху моралните принципи и ценностни ориентации и сега могат да се включват в съвременни изследвания.

Докторантът представя компетентен анализ и детайлен литературен обзор на тези класически подходи, а така също и на съвременните изследвания в разглежданата сфера. Разгледани са различните типологии и системи, в чиито измерения са проучвани ценностите от Шварц, от Рокич, от Хофстеде. В теоретичната част са включени и идеите за измеренията на културните различия на Тромпенаарс и Чарлз Търнър. Литературният обзор съдържа теорията на Триандис за междуличностното поведение, в която както е известно основна роля в интегрирания модел на поведението, за формиране на намерение в дадена ситуация, играят афекти, нагласи и социални фактори. Включени са и различните улесняващи условия. В литературата този модел се конкурира с Теорията за планираното действие. Моделът на Триандис е представен много задълбочено и с познаване на детайлите. Донякъде е странно, че докторантът не се е насочил към прилагането в своите изследвания и методите на Триандис. Това би помогнало дисертацията да включва повече разнообразни методи и възможност за постигане на по-добра валидност на резултатите. На базата на модела и изследователските методики на Триандис по отношение на индивидуализъм и колективизъм са разработени едни от най-използваните в

съвременни изследвания скали за измерването на тези феномени. Все пак е обяснимо предпочитанието към теорията и методиката на Хофстеде, доколкото очевидно в изследвания, провеждани в Косово, има публикувани данни по отношение ценностната структура на косовското общество, вкл по индивидуализъм-колективизъм. Така докторантът има възможност да направи верификация чрез съвременно измерване на ценностните ориентации и да актуализира картината по отношение на културните измерения сред обществото.

Въпреки че косовското общество се променя динамично и по всички значими области на живота, след 1999 и приключване на войната, докторантът анализира и някои от проблемите на несъответствия между приети закони и тяхното реализиране. Не по-малко сложно е постигане на модерни междугрупови отношения и взаимна толерантност. Равенството между половете също стои като цел в съвременно Косово. Анализът на Кадриу е много интересен и е сам по себе си принос в труда. А при положение, че са налични малко изследвания по въпроси, свързани с трансформациите в културните ценности и ориентации, настоящото е със стремеж да даде начало в тази насока. При анализа на съществуващи изследвания в тази област относно ценностните ориентации в Косово, се оказват противоречиви резултати — индивидуалистично според някои, колективистично общество според други, което нерядко отразява политически пристрастия според докторанта.

Изследователската постановка в дисертацията е базирана до голяма степен на универсалната концепция на Хофстеде за културните измерения. Теорията на Хофстеде, широко известна, цитирана и прилагана през неговите методика за изследване на ценностните ориентации е представена в дисертацията като са разгледани дихотомните шест категории измерения на националните култури: властова дистанция; индивидуализъм/колективизъм; избягване на несигурността; мъжественост/ женственост; дългосрочна / краткосрочна ориентация; задоволяване срещу сдържаност.

Културните измерения, очертани от Хофстеде, които са развивани във времето и съвместно с други изследователи са обхванати в анализа, като фокусът е върху измерението индивидуализъм / колективизъм в ролята им на значими ориентации на социално и национално равнище.

Индивидуализмът показва по-силна насоченост към постигане на собствените цели, насоченост към успехи и към свобода, личен просперитет и др.под. В традиционно ориентирани общества се насърчава предимно колективното, общите цели и взаимна подкрепа, идентифициране с групата, с общността или нацията. Колективизмът е свързан повече със съвместно развитие и общогрупови успехи. В тази част дисертационният труд се задълбочава в анализа и на феноменологията на индивидуализма и колективизма. Основни фактори, включени в дизайна на изследването са възраст и образование като фактори, свързани с индивидуализъм и колективизъм. Обоснован е изборът им не само на основата на литературния обзор, но и на база на анализ по отношение на образователни практики в различен вид култури, в частност и по-специално в Косово.

Изследването си поставя амбициозна цел – да проучи ценностната трансформация в следвоенно Косово и да верифицира индивидуализма според измеренията на Хофстеде в разнообразна извадка. Търси се детайлизирана картина на промените и културната динамика в едно общество след голяма социална и политическа промяна, каквото е Косово, а и за да се запълни празнотата откъм подобни изследвания на ценностните ориентации.

Целта на изследването е да се проучи ценностната ориентация в Косово – в каква посока е по-характерна и по-разпространена сред косовските граждани - ориентацията към индивидуализъм или към колективизъм в една отскоро независима страна.

Проучването използва индекса на индивидуализма, предложен от Хофстеде и Минков, за измерване на културната ценностна ориентация в Косово и определя степента, в която настоящото общество се характеризира с индивидуализъм или

колективизъм. оценява връзката между индивидуализма и колективизма с факторите възраст, пол и образователна среда.

Задачите са релевантни на целта, но 4-та и 8-ма задачи не са подходящи, т.е. те са в така да се каже, оперативната част на самото изследване, а не в неговите общи задачи.

Хипотезите са формулирани с голяма степен на конкретност, като само първата не е достатъчно прецизирана, тъй като в едно такова изследване, колкото и да е добре организирано, все пак не е представително за цяло Косово. Същевременно положително е, че се прави анализ на контекста и на изследванията върху ориентацията, върху което се базират хипотезите.

Реалистичен анализ представя дисертантът и на традиционните характеристики, и на съвременните процеси в Косово – например, въпреки стремежът към постигане, вкл и със закони, на полово равенство, патриархалната култура и структура на обществото все още играе силна роля и фактически насърчава по-неравностойното положение на жените спрямо мъжете в редица сфери.

Като методика на изследването се използва Values Survey Module 2013 с автори Hofstede и Minkov. Въпросникът е разпространен в седемте региона на Косово чрез „различни канали като организации на общността, академични институции и лица в съответния регион“. Провежда се и онлайн чрез социални мрежи.

Статистическите методи за обработка са приложени коректно и се използва като база Индекс на индивидуализма - по формулата, разработена от Hofstede и Minkov.

Резултатите са представени максимално детайлно и направеният анализ върху тях, както и изводите са изчерпателни и се отличават с дълбочина и очертаване на перспективи за по-нататъшни научни изследвания в тази сфера. С работата си Кадриу въвежда читателя в ценностните виждания и в характерните социални поведения сред различни групи - както по отношение на възрастови различия, така и във връзка с образователни характеристики. Както например, отбелязва докторантът: „Младите хора са по-индивидуалисти и по-малко колективисти от по-възрастните поколения в

Косово, което показва културната промяна към индивидуализъм, която се случва в Косово, особено сред по-младото поколение“.

По отношение на хипотезите, някои не се потвърждават като факта че мъжете не показват по-висок индивидуализъм от жените, а освен това младите хора от обществени образователни институции се оказват повече насочени към индивидуализъм в сравнение с тези от частни институции.

Относно някои препоръки бих предложила следните:

При следващи изследвания в тази проблемна област да се разширят изучаваните културни измерения – напр. времевата перспектива сред различни социални групи в Косово, както и властовата дистанция, толерантността към несигурност и т.н. Така би се обрисувала наистина една пълна картина на психологическия настрой в съвременното косовско общество.

Друга препоръка е свързана с използваните методики – добре би било да се прилагат повече методи, в т.ч. качествени, да се проведат интервюта или фокус групи сред различни регионални представители, а също и с различни организации, държавни и неправителствени за да се очертаят тенденциите занапред в ориентацията на обществото.

Авторефератът отразява съдържанието на дисертационния труд. Публикациите по темата са 4 и на английски език. А общият брой публикации на докторанта са 11.

В заключение, на основата на качествата на труда, интересната и актуална тема и нейната теоретична и практическа значимост, убедено предлагам на уважаемото Научно жури да гласува за придобиването на научна и образователна степен „доктор“ от Ереблир Кадриу.

30.11.2023 г.

Проф. д-р Йоланда Зографова

Review

By Prof. Yolanda Zografova, PhD

of a dissertation for acquiring of scientific and educational degree "doctor"

Topic: "THE CULTURAL DIMENSION OF INDIVIDUALISM COLLECTIVISM IN KOSOVO: STUDY OF THE EFFECTS OF AGE AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON THE VALUE ORIENTATION"

Professional field 3.2. Psychology, scientific specialty "Pedagogic and Age Psychology'

PhD student Ereblir Kadriu

The presented dissertation on "THE CULTURAL DIMENSION OF INDIVIDUALISM AND COLLECTIVISM IN KOSOVO: STUDYING THE EFFECTS OF AGE AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON VALUE ORIENTATION" by Ereblir Kadriu offers a serious attempt to study basic phenomena at the social group level such as value orientations.. The significance of this scientific endeavor lies in its exploration of multifaceted psychological and social group phenomena within the context of modern Kosovo. Given the paucity of research in this area, Kadriu's dissertation emerges as a valuable contribution, offering insightful empirical research into individualistic and collectivist attitudes among contemporary citizens of Kosovo. As the candidate points out, in a country that relatively soon goes through severe transformations as a result of war and is headed for a new and very different path of social development, changes in the psyche of broad groups of the population should also be expected. For this reason, the topic is relevant and responds to a real need for extensive new bases of empirical data, as Kadriu notes - "on the dynamics of value orientation and cultural dimensions in the newly independent Kosovo"

The work is structured in three main parts – theoretical, methodological and a part dedicated to the presentation of the results. In addition, the work contains a discussion, conclusion, scientific contributions, literature from 282 sources and 2 appendices.

The theoretical part examines the main theories and approaches in the research field of values. The ideas of Schwartz and Rokeach as some of the most used and cited concepts are analytically and consistently presented. Examining Schwartz's concept of values as beliefs also highlights the central focus on their relationship with pragmatic application through human activities. Another already classic approach is that of Milton Rokeach, long adopted in many similar studies, especially with regard to certain basic types of values - terminal and instrumental. And indeed, as Kadriu notes, some of Rokeach's statements on moral principles, value orientations and now are being implemented in modern studies.

The doctoral student presents a competent analysis and a detailed literature review of these classic approaches, as well as of modern research in the field under consideration. The various typologies and systems in whose value dimensions were studied by Schwartz, by Rokeach, and by Hofstede were examined. The theoretical part also includes the ideas about the dimensions of cultural differences, developed by Trompenaars and Charles Turner. The literature review contains Triandis' theory of interpersonal behavior, in which, as is known, affect, attitudes and social factors in the integrated model of behavior, play a major role in forming an intention in a given situation. The various facilitating conditions are also included. In the literature, this model competes with the Theory of Planned Action. The triandis model is presented very thoughtfully and with knowledge of details. It is somewhat strange that the doctoral student did not aim to apply the methods of Triandis in his research. This would help the dissertation to include more diverse methods and the possibility of achieving better validity of the results. Based on Triandis' model and research methods regarding individualism and collectivism, some of the most used scales in modern research for measuring these phenomena have been developed. Still, the preference for Hofstede's theory and methodology is explainable, as far as research conducted in Kosovo has published data regarding the value structure of Kosovo society, including individualism-collectivism on the base of Hofstede's method. Thus, the doctoral student has the opportunity to verify through modern measurement of value orientations and to update the picture in terms of cultural dimensions among society.

Kadriu's dissertation also delves into the evolving dynamics of Kosovo society since 1999, addressing inconsistencies between adopted laws and their implementation, challenges in achieving modern intergroup relations, mutual tolerance, and gender equality. The analysis contributes significantly to the understanding of cultural transformations in Kosovo, particularly in the absence of comprehensive research on these issues. Notably, existing studies yield contradictory results, portraying Kosovo as both individualistic and collectivist, often reflecting political biases, as elucidated by the PhD student.

The dissertation's research formulation is largely based on Hofstede's universal concept of cultural dimensions. Hofstede's theory, widely known, cited and applied through his methodology for the study of value orientations, is presented in the dissertation by examining the dichotomous six categories of dimensions of national cultures: power distance; individualism/collectivism; uncertainty avoidance; masculinity/femininity; long-term / short-term orientation; satisfaction vs restraint.

The cultural dimensions outlined by Hofstede, which were developed over time and together with other researchers, are covered in the analysis, with the focus being on the individualism / collectivism dimension in their role as significant orientations at the social and national level.

Individualism shows a stronger focus on achieving one's own goals, a focus on success and freedom, personal prosperity, etc. In traditionally oriented societies, the collective, common goals and mutual support, identification with the group, community or nation are primarily encouraged. Collectivism is more related to joint development and group-wide successes.

In this part, the dissertation deepens the analysis of the phenomenology of individualism and collectivism. Main factors included in the research design are age and education as factors related to individualism and collectivism. Their selection is justified not only on the basis of the literature review, but also on the basis of analysis regarding educational practices in different types of cultures, in particular and especially in Kosovo.

The study sets itself an ambitious goal – to study the value transformation in post-war Kosovo and to verify individualism according to Hofstede's dimensions in a diverse sample. A detailed picture of the changes and cultural dynamics in a society after a major social and political change, such as Kosovo, is sought, and to fill the void from similar studies of value orientations.

The purpose of the research is to study the value orientation in Kosovo - in which direction is more characteristic and more widespread among the citizens of Kosovo - the orientation towards individualism or towards collectivism in a recently independent country.

The study uses the individualism index proposed by Hofstede and Minkow to measure the cultural value orientation in Kosovo and determines the extent to which the current society is characterized by individualism or collectivism. assesses the relationship between individualism and collectivism with the factors of age, gender and educational environment.

The tasks are relevant to the goal, but the 4th and 8th tasks are not relevant, i.e. they are in, so to speak, the operative part of the study itself, and not in its general tasks.

The hypotheses are formulated with a great degree of specificity, and only the first one is not specified enough, since in such a study, however well organized, it is still not representative of the whole of Kosovo. At the same time, it is positive that an analysis is made of the context and of the research on the orientations, on which the hypotheses are based.

The dissertation presents a realistic analysis of both the traditional characteristics and the modern processes in Kosovo - for example, despite the aspiration to achieve, including through laws, gender equality, the patriarchal culture and structure of society still plays a strong role and actually promotes a more unequal situation of women versus men in a number of areas.

Values Survey Module 2013 with authors Geert Hofstede and Michael Minkov is used as the research methodology. The questionnaire was distributed in the seven regions of Kosovo through "various channels such as community organizations, academic institutions and individuals in the respective region." It is also conducted online through social networks.

The statistical processing methods are applied correctly and the Individualism Index is used as a basis - according to the formula developed by Hofstede and Minkov.

The results are presented in maximum detail and the analysis made on them, as well as the conclusions, are comprehensive and distinguished by depth and outline of perspectives for further scientific research in this field. With his work, Kadriou introduces the reader to the value views and characteristic social behaviors among different groups - both in terms of age differences and in relation to educational characteristics. For example, the PhD student notes: " Young people are more individualistic and less collectivist than elder generations in Kosovo, which shows the cultural shift towards individualism that is occurring in Kosovo, particularly among the younger generation".

Regarding the hypotheses, some are not confirmed as the fact that men do not show higher individualism than women, and furthermore, young people from public educational institutions turn out to be more oriented towards individualism compared to those from private institutions.

Regarding some recommendations, I would offer the following:

In further research in this problem area, to expand the studied cultural dimensions - e.g. the time perspective among different social groups in Kosovo, as well as power distance, tolerance for uncertainty, etc. This is how a complete picture of the psychological attitude in the modern Kosovar society would be described.

Another recommendation is related to the methods used - it would be good to apply more methods, including qualitative, to conduct interviews or focus groups among various regional representatives and also with various organizations, governmental and non-governmental, in order to outline future trends in the orientations of society.

The abstract reflects the content of the dissertation work. There are 4 publications on the topic and in English. And the total number of publications of the doctoral student is 11.

In conclusion, based on the qualities of the work, the interesting and current topic and its theoretical and practical significance, I confidently suggest to the respected Scientific Jury to vote for the acquisition of the scientific and educational degree "Doctor" by Ereblir Kadriu.

30.11.2023

Prof. Yolanda Zografova, DPhil